

Милош КОВАЧЕВИЋ*

КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК У ЦРНОЈ ГОРИ ИЗМЕЂУ ЛИНГВИСТИЧКИХ И ПОЛИТИЧКИХ КРИТЕРИЈУМА

0. У разматрању језичких питања лингвистика и политика критеријално су готово инкомпатибилне. Лингвистика, будући наука, своје анализе и закључке мора темељити искључиво на научним критеријумима. Политика, као ненаука, у својим анализама и закључцима уопште се не мора ни дотицати било којих научних, па сљедствено, ни лингвистичких критеријума. А основна разлика између ненаучног и научног приступа било ком предмету сазнања јесте примјена објективних, што истовремено подразумијева искључење субјективних (емоционалних) критеријума анализе. Лингвистика као наука подразумијева, дакле, откривање и сазнање истине као једино релевантног циља, и то на основу научних критеријума. А таман колико је научном критеријуму иманентна објективност, толико му је, ако не и више, несвојствена емоционалност. То, међутим, не значи да и научни критеријум не може бити емоционално представљен (изложен), него значи да емоција не може бити ни основ ни замјена научном критеријуму. „Емоција као критеријум стоји дакле насупрот научном приступу, што не значи да сама емоција не може бити предмет научне расправе, или пак њен повод” (Ковачевић 1999: 150). Та инкомпатибилност научних (објективних) и политичких (субјективних, емоционалних) критеријума бјелодано се показује у лингвистичким и политичким погледима на статус књижевног (стандардног) језика у Црној Гори, гдје се емоционално-жељни однос, чије је искључење предуслов научности саме лингвистике (Ковачевић 1996: 121), узима не само за нужни него и за довољни услов тобожњег постојања „црногорског језика”.

* Редовни професор на Универзитету, Источно Сарајево.

У овоме раду ћемо зато показати како се статус књижевног језика у Црној Гори „огледа” у лингвистичким а како у политичким критеријумима, односно колико су једни а колико други релевантни за одређене лингвистичког статуса било ког, па самим тим и стандардног језика у Црној Гори.

1. КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК У ЦРНОЈ ГОРИ У ОГЛЕДАЛУ ЛИНГВИСТИЧКИХ КРИТЕРИЈУМА

1.1. Дискусија која се у Црној Гори распламсала око статуса књижевног језика изазавана је прије политички неголи лингвистички. Због тога и није чудо што у њој политички критеријуми или заглашују лингвистичке, или се пак они у дискусијама нелингвиста¹ проглашавају за (социо)лингвистичке критеријуме. Из тих је разлога у овоме раду најприје неопходно издвојити неспорне и општеприхваћене лингвистичке и социолингвистичке критеријуми идентитета једнога језика и примијенити их на књижевни језик у Црној Гори, како би се на основу њих могло доћи до научно утемељеног закључка о томе постоји ли лингвистички основ за тако често понављану – истина не од стране лингвиста – тврдњу о постојању „црногорског књижевног (стандардног) језика”.

1.2. Два су неспорна и општеприхваћена чисто лингвистичка критеријума идентитета језика, а то су: а) *структурни*, и б) *генетски* (уп. нпр.: Бугарски 2001: 11; Кордић 2006: 325). Генетски се, што нико не спори, књижевни језик у Црној Гори не разликује од српског јер за основицу има источнохерцеговачки дијалекат. Граматичка и лексичка структура књижевног језика у Црној Гори подударна је са структуром српског књижевног језика. Књижевни језик у Црној Гори се – како то примјећује и Иван Клајн – „не разликује од српског ијекавског, осим у два безначајна детаља. Ми кажемо *сутра*, они *сјутра*, ми кажемо *нисам* а они *нијесам*. Они, даље, покушавају да задрже онај стари облик падежа *лијетнијех, добријем*, што више нико не каже ни у Црној Гори него кажу *лијетних, добрим*, као што и ми кажемо у српском ијекавском. Ту нема разлике и ако би неко успоставио посебан црногорски језик, то је искључиво ствар политике, то нема везе с науком” (Латиновић 2007: 52).

¹ Под којим свакако треба подразумијевати не само оне који по професији нису лингвисти, него и све оне који нису лингвисти по знању, макар то по звању и били, јер у својим иступима негирају критеријуме науке чији су тобожњи представници.

1.2.1. А с науком засигурно нема везе ни покушај најватренијег заговорника „црногорског језика” Војислава Никчевића да црногорски од српског диференцира бројем фонема. Никчевић, наиме, каже да „за разлику од српскога језика, који има 31, те хрватског и босанског језика су по 32, црногорски језик поседује 34 фонема” (Никчевић 2001: 37), наводећи, уз ијекавску замјену јата, као ексклузивно црногорске фонеме „црногорског језика” умекшано *ш* (*ś*), умекшано *ж* (*ʒ*) и умекшано *з* (*s*). Да је којим случајем читао Вука Карацића, Никчевић би примијетио да је и Вук уочио те гласове, али их није сврстао у „гласове књижевног језика”, него их је оставио међу дијалекатским („некњижевним”) гласовима, односно гласовима који немају статус фонема. У Српској граматици уз Рјечник из 1818. године Вук, наиме, каже да „у Српском језику има 28 прости гласова”, па иза њиховог набрајања упућује на фусноту, у којој додаје: „Осим ови општи гласова могу се чути у Српском језику још неки особити гласови: 1) Ерцеговци кашто изговарају *с* пред *ј* као Пољско *ś*, а *з* као *ż*, н. п. *шјекура* [*śekira*], *шјупра* [*śutra*], *ижејео* [*ižeo*” (В. Карацић 1987: XXIX). У дескрипцији и кодификацији српског књижевног језика Вук, дакле, за књижевне није прихватио специфичне источнохерцеговачке умешане гласове *ш* и *ж* (тј. *ś* и *ż*) настале јотовањем *сј* и *зј*. Разлог неприхватања тих гласова за књижевне очито је био тај што наведени гласови немају дистинктивну функцију, тј. немају улогу фонема. А Вук под „бројем гласова” управо подразумејева гласове са дистинктивном функцијом у књижевном језику, тј. фонеме. (Ковачевић 2006: 281). Иако није знао за термин фонема, Вук је очито под „књижевним гласовима” подразумејевао оно што данас фонологија сматра фонемама. Никчевић очигледно зна за термин фонема, али не зна шта тај термин подразумејева, што се види не само по томе што наведене гласове сматра фонемама „црногорског језика”, него и по самој дефиницији фонеме, која је за њега „минимална дистинктивна јединица исказа у разликовном смислу” (Никчевић 2001: 14), што ће нонсенсно рећи: разликовна јединица исказа у разликовном смислу. Управо због таквих са науком дубоко завађених ставова, којих је, успут буди речено, пуна Никчевићева књига (о чему се опширно говори у Ковачевић 2003: 163-199), Никчевићеви ставови о „посебитостима црногорског језика” тешко да могу завређивати пажњу било кога ко се лингвистиком критеријално бави.

1.3. Из свега наведеног јасно је да према структурном и генетском критеријуму књижевни језик у Црној Гори јесте српски књижевни језик. Ни по трећем неспорном, али сад не чисто лингвистичком него социолингвистичком критеријуму идентитета језика – а то је *комуника-*

тивни критеријум – књижевни језик у Црној Гори не може се одвојити од српскога језика, нити пак издвојити из њега, јер не постоје чак ни најминималније комуникативне сметње између говорника српскога језика у Црној Гори и осталих говорника српскога језика. „Та узајамна разумљивост је социолингвистички корелат структурној сличности утврђеној у системској лингвистици” (Кордић 2006: 326), а истовремено још један недвосмислен аргумент непостојања некаквог посебног „црногорског језика”.

1.3.1. И структурни, и генетски и комуникативни критеријум – а то су три једина лингвистички и социолингвистички релевантна критеријума у одређењу идентитета једнога језика – јасно и недвосмислено показују да се у Црној Гори не може говорити о посебном „црногорском језику”, или друкчије речено: потврђују да је у Црној Гори у употреби српски књижевни језик. У недостатку лингвистичких, „црногорски језик” жели се у Црној Гори воспоставити уз помоћ политичких критеријума, који су, будући научном ригорозношћу неусловљени, нормално кудикамо бројнији од лингвистичких.

2. КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК У ЦРНОЈ ГОРИ У ОГЛЕДАЛУ ПОЛИТИЧКИХ КРИТЕРИЈУМА

2.1. Од свих политичких критеријума призиваних у помоћ при покушају инаугурисања „политичких” језика без сумње је најпознатији и најспомињанији (психо)социолошки *критеријум самопројене говорника датог језика* у оквиру одређене друштвене заједнице, односно критеријум „вредновања језика од стране његових говорника” (Бугарски 2001: 11). Тај критеријум неки сматрају социолингвистичким критеријумом, доводећи га чак у исту раван са структурним и генетским као неспорно лингвистичким критеријумима идентитета језика.² Наведени критеријум нема, међутим, ама баш никакве везе са објективним критеријумима лингвистике, па ако је и социолингвистика дио лингвистике, онда он нити може нити смије бити релевантан у лингвистичком одређењу идентитета некога језика. Говорници некога језика могу, што је сасвим нормално, језик сматрати својим зато што њим говоре, али тај њихов емоционални однос лингвистику као науку која почива на објективним критеријумима не само да при процјени иденти-

² Уп. „Постоје бар три компоненте тог идентитета: *структурна* (какав је неки језик), *генетска* (из чега је настао) и *социолингвистичка* (како га вреднују његови говорници”) (Бугарски 2001: 11).

тета језика не обавезује, него чак не мора ни да занима. Он једино може бити битан за социолошка или боље речено психосоциолошка истраживања, која с лингвистичким критеријумима идентитета језика нису ни у каквој вези. Узимање наведеног критеријума у обзир значило би да би за лингвистику „социолингвистички” релевантан критеријум било нпр. изјашњавање становника Шумадије, Крајине, Пиве, Боке Которске и сл. да свако од њих говори посебним језиком!? Је ли то (социо)лингвистички релевантан податак о броју различитих језика? Умножава ли се тиме број језика? Не, него се само бјелодано показује да наведени критеријум не може бити сврстан међу објективне научне критеријуме³, па самим тим ни међу социолингвистичке ако социолингвисти себе сматрају лингвистима!

Примијењен на ситуацију у Црној Гори, наведени емоционални критеријум вредновања језика од стране његових говорника не иде, међутим, на руку заговорницима „црногорског језика”, јер се на посљедњем попису становништва апсолутна већина говорника (чак 63,9%) изјаснила за српски као свој језик, док се за „црногорски” определијелио тек 20% становника Црне Горе. Тим је чудније онда позивање заговорника „црногорског језика” на овај нелингвистички као лингвистички критеријум, будући да тај критеријум не само да не даје никакву потпору, него одагнава сваку сумњу о могућности постојања чак и некаквог политичкога „црногорског” језика, који би био аналоган нпр. „хрватском” или „бошњачком/босанском језику”, који су своје постојање базирали на наведеном као једном од упоришних критеријума.

2.2. Уз психосоциолошки критеријум самопројекције говорника о идентитету језика међу социолингвистичке критеријуме, посебно кад је ријеч о балканским језичким приликама бившег српскохрватског језичког подручја – по правилу се убраја и један *правни*, а заправо опет политички, критеријум. Ријеч је о тако често навођеном критеријуму *пра-*

³ А карикатуралност примене тог критеријума можда најбоље одсликава актуелна језичка стварност у Црној Гори, са идентификацијом «матерњег» језика уз потпис. Тако нас новине обавештавају да „Министарство просвјете и науке Црне Горе од родитеља ученика шестих разреда *траже да испуне изјаву и о називу језика* за програм матерњи језик и књижевност у следећој години. *У понуди су:* српски, црногорски, бошњачки и хрватски! Анкета није анонимна. Уколико не желе да се изјасне, родитељи имају и другу могућност да потпишу изјаву да не желе да се изјасне!?” (*Језик ал' уз потпис*, Вечерње новости, 28. 3. 2007, стр. 6). Ако се не изјасне, остаје им, дакле, безимени језик, или ће то умјесто њих само Министарство урадити, будући да оно зна који је коме појединцу језик у Црној Гори, али неће да зна који је службени језик у Црној Гори!

ва свакога народа да свој језик назове властитим именом. На то право неријетко се позивају и заговорници „црногорског језика”. Тако нпр. Сретен Перовић каже да „сваки црногорски грађанин има право да свој језик назове својим националним именом” (Перовић 2006). То непостојеће право, никад и нигдје непримијењено у свијету сем на Балкану, и то на српски, односно српскохрватски језик, *ad hoc* су измислили Хрвати 1967. године у познатој *Декларације о називу и положају хрватског књижевног језика* пласиравши тврдњу да је „неотуђиво право свакога народа да свој језик назива властитим именом, без обзира ради ли се о филолошком феномену који у облику засебне језичне варијанте или чак у цијелости припада и неком другом народу” (Декларација 1967: 164). Познато је, међутим, да такво „право” не прописује ниједан правни документ ОУН или УНЕСКО-а, као ни документи Савјета Европе или ОЕБС-а (Грешел 2003: 164). Тим је онда чудније да се на то право не позивају само политичари него и (социо)лингвисти. Тако, нпр. Ранко Бугарски каже да „убичајени аргумент да сваки народ има право да свој језик назове својим националним именом начелно је неспоран, али уз двије битне ограде. Прво, ту је ријеч о само некаквом обичајном праву, односно пракси која одавно постоји у свијету, а не о праву које би било загарантовано у међународним институцијама и кодификовано у њиховим документима, јер тога напросто нема” (Бугарски 2006). Питање је одакле Бугарском то као „обичајно право”, јер обичај подразумијева да се нешто често понављало. А будући да дато „право” није постојало, није могло ни бити „праксе која одавно постоји у свету”, јер се дато право потезало као аргумент искључиво у преименовањима српск (охрватск)ог језика. Зато ваљда данас и хрватски лингвисти „правни” аспект стандардног језика ипак условљавају лингвистичким. Наиме, хрватски филолози сад тврде да је „питање о положају хрватског језика у првом реду правно питање, а језикословна аргументација предувјет је правној само утолико што треба одговорити је ли хрватски језик посебан језик, различит од српског, од бошњачког или црногорског” (Изјава ХАЗУ 2005). Будући да је одговор на „предувјет” негативан, ни правни се критеријум, јасно је, не може примијенити! Тако „правни критеријум” у лингвистичкој аргументацији остаје без свог („предувјетованог”) садржаја, па самим тим политичким „језицима” не може обезбиједити статус посебних лингвистички утемељених језика.

2.3. Непостојеће право о слободи именовања језика углавном је као постојеће коришћено у преименовањима српског, односно српскохрватског језика, зато што се и *име језика* узимало за један од битних со-

циолингвистичких, а заправо опет политичких, критеријума идентитета језика. „У појам идентитета ... иде и назив језика”, каже Јосип Силић (2006). „Назив језика у службеној употреби у једној држави ствар је политичке одлуке, која може у већој или мањој мери бити утемељена у чисто лингвистичким чињеницама”, рећи ће Ранко Бугарски (2006), док је за Новака Килибарду то искључиво „државно-политичко питање”, јер „као што политичари не могу рјешавати синтаксичке проблеме, тако ни лингвисти не могу одређивати име једнога језика у конкретној држави” (Килибарда 2006). Примјећује се да је степен неупућености у лингвистику и њене критеријуме управо пропорционалан са степеном заступања политичког права на име језика. Зар томе најбољу, парадигматичну потврду не дају нетом изречене ријечи Новака Килибарде, а чак и више сљедеће ријечи црногорског сликара Рајка Тодоровића Тодора: „За мене нема никакве дилеме. Мислим да то више није лингвистичко питање. Сматрам да језик треба назвати именом државе, а све остало не води ничем добром”, јер је „ријеч о идентитету. Нећемо се ваљда презивати по комшијама”, „Црна Гора не би смјела да се стиди свога имена” (Тодоровић 2006). Као да се САД, Канада, Аустралија, Бразил, Мексико и толики други стиде свог имена тиме што га не ставише у назив „свог” службеног језика?

А име језика јесте историјска, дијахрона категорија. Оно настаје на почетку стандардизације једнога језика, и нема никаквог научног основа за мијењање историјско-(етно)лингвистички задатог имена језика. Тешко је не сагласити се с мишљењем данског лингвисте Пера Јакобсена да „нема рационалних објашњења за споменуто [балканско] придавање значаја називу језика. Мишљење да ‘свака земља има право на свој језик’ представља исувише упрошћено схватање односа између народа и језика. Народа који немају ‘свој’ језик има толико да их не треба ни набрајати, и нема према томе никаквих разлога због којих би Хрвати или Бошњаци, на примјер, одједном имали ‘право на свој језик’” (Јакобсен 2006: 319). А ако такво „право” немају нити га могу имати Хрвати и муслимани/Бошњаци, не могу га имати ни Црногорци?!

2.3.1. Најгоре је што се различито име узима, чак и код социolingвиста, за критеријум идентитета језика. Тако Стјепан Бабић каже да „Срби сада свој језик називају српским” и да „Срби у Хрватској траже наставу на своме српском језику, чиме се најочитије признаје да су српски и хрватски два језика” (Бабић 2004: 12). Превласти политичких над лингвистичким критеријумима, који се најбоље одсликавају у изједначавању „политичких” и „лингвистичких” језика, наклоњен је и Мило-

рад Радовановић, који каже да је „у крајњем, сваки ‘лингвистички’ језик истовремено и ‘политички’ језик, барем у том погледу што до распознавања његове посебности, тј. ‘лингвистичкога’ идентитета, долази кад-тад, овако или онако, више ‘политичком’ вољом но научним суђењем. То практично значи да је, ипак, онолико језика колико се ауторитетни неке сорте „договоре” / „одлуче” / „пропишу” да их је.” (Радовановић 2001: 170). Радовановић, као што видимо, у социолингвистичке критеријуме уводи и *критеријум договора* нелингвистичких, односно политичких ауторитета. Тај критеријум он чак сврстава у критеријуме „лингвистичког идентитета” језика, као да не зна оно што је Роман Јакобсон давно констатовао: да „научне и политичке конференције немају, срећом, ничег заједничког. Успех једног политичког скупа зависи од општег споразума већине или свих учесника. Међутим, употреба гласова и вета страна је научној дискусији, где се несагласност у целини показује продуктивнијом од сагласности” (Јакобсон 1966: 285). Пренесено на план идентитета језика, то значи да политички и лингвистички критеријуми идентитета језика „немају, срећом, ничег заједничког”, из чега онда нужно слиједи да „политички језици”, који су језици само по имену, али не и према било ком лингвистичком критеријуму нису нити могу бити језици које би лингвистика као објективна наука могла уважавати. Социолингвистику као науку нормално не обавезује ни политички критеријум „компромиса”, који се често могао чути у расправама око назива језика у Уставу Црне Горе. Тако су новине пренијеле да је црногорски опозициони Покрет за промјене предложио „као *компромисно рјешење* да назив службеног језика у уставу буде: ‘јединствени језик којег грађани називају црногорски односно српски’”⁴, а и сам предсједник Црне Горе, Филип Вујановић, је изјавио: „Залажем се за црногорски језик, слиједећи оно што су урадиле државе бивше СФРЈ, које су именом своје независне државе назвале своје службене језике,⁵ али сам, такође, констатовао и да унутар црногорског парламента сада нема двотрећинске подршке за то рјешење и зато треба покушати постићи компромис.”⁶ Да ли се та „компромисна” политичка рјешења могу сма-

⁴ Дан, Подгорица, 6. 4. 2007, интернет издање, Политика: *Може црногорско-српски*

⁵ Стварно је интересантно како су то према имена *Србија* или *Хрватска* добијени називи *хрватски*, односно *српски* језик. И о томе, по мишљењу политичара и оних који уважавају њихове политичке као лингвистичке критеријуме, треба да се пита политика, а не лингвистика?!

⁶ Vijesti, Podgorica, 4. 4. 2007, internet izdanje, Politika: *Crnogorski, pa srpski*

трати релевантним (социо)лингвистичким критеријумима у одређењу идентитета језика? Нормално да не могу, јер изневјеравају основно начело научне критеријалности, којему се лингвистика попут свих других наука мора повиновати.

2.3.2. Већ је у озбиљној (социо)лингвистичкој литератури констатовано да „назив језика било у народу било у уставу и политичким круговима није лингвистички критериј за утврђивање да ли се ради о једном или о неколико језика. То је потпуно разумљиво јер ни народ ни политичари не приступају језичним питањима знанствено, дакле, објективно, неутрално, с лингвистичким знањем, него приступају субјективно, емоционално, руководећи се политичким или неким другим, често приватним интересима” (Кордић 2006 а: 169). Зато се код назива језика мора правити разлика између назива у народу и назива у лингвистици, пошто, како то тврди Б. Грешел цитиран код С. Кордић, „народ смије називати свој језик како год хоће, али лингвистика не смије без преиспитивања преузети такво именованье” (Кордић 2006: 327). Лингвистика не смије ни *уставно одређење језика* у једној земљи узимати као језички релевантан критеријум у одређењу идентитета једнога језика. А код новонасталих држава, зар то најбоље не показује садашња расправа о имену језику у новом уставу Црне Горе. Сматра се да само уставно именованье представља довољан критеријум идентитета датог „језика”. Тако се чак и од неких који себе сматрају лингвистима, попут Аднана Чиргића, у Црној Гори могу прочитати с лингвистиком као науком добрано посвађана тврђења, попут следећег: „Распадом бивше СФРЈ распао се и њен званични тзв. српскохрватски језик на четири социолингвистичка, у славистичкоме свијету призната (sic!) језика: босански, црногорски, хрватски и српски, од којих једино још црногорски чека своје уставно признање. Остали језици су, осамостаљењем држава у којима су у употреби, по аутоматизму (sic!) стекли статус посебних језика”.⁷ Да је наведена тврдња саткана од произвољности заснованих на самим нетачностима, није се тешко увјерити. Социолингвистичка утемељеност „статуса засебног ‘језика’ не може се – како то наводи С. Кордић исцрпно цитирајући Б. Грешела (Кордић 2006: 326) – добити самом чињеницом проглашавања службеног језика и правном фиксацијом политички пожељног имена (и обрнуто, не може нестати административним мијењањем статуса идиома и његовим преименовањем)” (Грешел 2003: 177). Јер „проглашавање неког идиома службеним језиком и тип њего-

⁷ Vijesti, Podgorica, 3.6. 2007, internet izdanje, Art dodatak: *Ustavni položaj jezika*

вог именована нису ни лингвистичког ни социолингвистичког карактера, него изванлингвистичког” (Грешел 2003: 149): „Код избора службених језика и њиховог именована руководе се гране права које су за то задужене искључиво према смјерницама политике односно дотичних владајућих елита у држави. Стога нема никаквог оправдања код описивања постјугославенских језичних односа наводити проглашеност службеним језиком и административно фиксиран облик имена као наводно ‘социолингвистичко’ обиљежје у корист језичнопартикуларистичке аргументације код српскохрватског језика” (Грешел 2003: 149). Уз то „Грешел (2003: 151-159) наводи примјере устава из 21 европске и изваневропске државе када уставни именују језик на један начин, а (социо)лингвистика на други зато што уставне одредбе о језику нису знанствено утемељене. Такви примјери доказују независност (социо)лингвистике од политике” (Кордић 2006: 326). Каква супротност убијеђености балканских социолингвиста који социолингвистику виде као дио политике, а не као дио лингвистике, а што најбоље репрезентују, не само наведене Чиргићеве него и сљедеће ријечи Бранка Брборића, дуго времена најистакнутијег политичког лингвисте у Србији, а који каже да се у идентитету језика заправо и не пита наука него политика, будући да је „наука немоћна у евентуалном покушају да докаже аксиоме или очигледности, чак и кад су оне потпуне, а није ни надлежна да утврди докле се протеже један језик и где настаје други. Није моћна ни да утврди колики је ступањ разлика међу појединим идиомима неопходан да би се они могли или морали сматрати оделитим језицима. О количини за то довољних разлика, које уопште не морају бити велике, одлучује политика, моћна да размножава ако јој се прохте, и називе истог језика на сасвим малом простору. Наука може доприносити разјашњавању чињеница и тврдити да су оне тврдоглаве, али се она, што јој се неретко и догађа, може упрегнути у кола збуњивања и слуђивања недужних људи и њихових народних скупина, подложних сваковрсним манипулацијама” (Брборић 2005: 41). Чему онда научни критеријуми, замијенимо их политичким, како то имплицитно и предлажу већ цитирани Брборић, Радовановић, Бабић, или пак Свенка Савић, која поводом „црногорског језика” утврди да „службени језик у Црној Гори може бити црногорски, ако тако одлучи власт. Није потребно да се наведе лингвистички докази. Довољни су политички” (Савић 2006). Оваквој социолингвистици свакако би много боље одговарао назив „социополитика.” Али шта онда у таквој дисциплини да траже лингвисти?

2.4. Као што се види, „конфузију око назива језика су створиле политичке елите појединих земаља које су настојале ‘одозго’ да утичу на промену језика” (Јакобсен 2006: 320), а још више политички лојални „социолингвисти” који су те политичке одлуке сматрали лингвистички релевантним. Тако су се у борби за идентитет језика неријетко износили научно давно напуштени критеријуми *поистовјеђења идентитета језика са идентитетом нације*, а који се тако често могу чути у расправама око статуса књижевног језика у Црној Гори. Такве су расправе своје упориште могле пронаћи код нпр. Норвежанина Свејна Манесланда, који каже да је „по југословенској традицији право сваког народа на свој језик сматрано природним, а, с друге стране, без свог језика (и националног именованја језика) не може бити нације. Дакле, постојање бошњачке нације захтијевало је и национално именованје језика.” (Манесланд 2005: 485). И он није једини „Балканац” у таквој схватању, које примјери постојања нација што национално не именоваше свој службени језик, са свих страна свијета демантују. Зар Американци, Канађани, Мексиканци, Швајцарци, Аустријанци, Бразилци и да даље не набрајамо нису нације зато што нису национално именовали „свој” службени језик⁸?! Или су они ипак мање нације него Бошњаци или Црногорци, које не желе *бошњачки* односно *црногорачки* као национално него *босански*, односно *црногорски* као „земаљско” име језика. Из наведеног се јасно види, да негација идентитета језика не значи нити може значити негацију идентитета неке нације.

2.5. Обично филолози склони домишљању нелингвистичких критеријума у одређењу идентитета језика с критеријумом нације комбинују и *критеријум културе*. Тако потпору посебности „хрватског” језика Стјепан Бабић жели да пронађе у томе што су „српска култура и српски језик једно, а хрватска култура и хрватски језик друго. Може Хрватима Нушић или који други српски писац бити не знам како драг, али они га опћенито сматрају припадником друге културе и друге књижевности па онда и другог језика” (Бабић 2004: 118). На сличан начин „размишља”

⁸ Кад се то као контрааргумент спомене балканским политичарима «филолозима», они посегну за невероватним «аветним» диференцијалним критеријумом: «На примједбу да по више народа своје језике називају истим именом, као што су шпански и енглески, најбоље је одговорити чињеницом да би САД назвале свој језик својим национално-државним именом да им од Велике Британије запријети било каква опасност. А кад би шпанска конквиста вампирски запријетила неким latinoамеричким државама, оне се не би устручавале да шпански језик, којим говоре, крсте именима својих нација» (Жилибарда 2006).

и Норвежанин Свен Манесланд: „С обзиром да Бошњаци, Срби и Хрвати у Босни и Херцеговини имају сваки своју културу (укључујући вјеру) и језичку повијест, што је свугдје у свијету саставни дио стандардног идиома једног народа, није чудо да постоје разлике у стандардима.” (Манесланд 2005: 518). Исту научну странпутици подупире и мишљење Новака Килибарде да „политичка пропаганда да се не дозволи име црногорски језик значи поништавање духовних остварења Црне Горе која су се исказала током двјестогодишње ‘борбе непрестане’” (Килибарда 2006). Неподударност културног са језичким критеријумом идентитета готово је самоочигледна, а њу износи и Сњежана Кордић, која као контрааргумент наводи чињеницу да ни „Нијемци неког аустријског писца не сматрају њемачким писцем него аустријским, исто као што ни Британци неког америчког писца не сматрају британским писцем него америчким⁹. Осим тога – наставља С. Кордић – Бабић неосновано поистовјећује културу с језиком иако је у знаности познато да су то двије различите ствари и да се језичне границе не подударују с границама између култура” (Кордић 2006 а: 168).

2.6. И на крају, као политички критеријум идентитета језика узима се *постојање независне државе*. Као да се новонастале државе на Балкану држе паролe: самостална држава мора имати самосталан и језик¹⁰. Та парола се, на жалост, може пронаћи и као критеријум у (социо)лингвистичкој литератури. Тако већ спомињани Свен Менесланд, уплићући

⁹ Интересантно је да је Милораду Радовановићу баш «културна историја» критеријум који «спречава» Американце да преименују енглески језик у «амерички». Радовановић каже да «не пада то Американцима на памет, будући да би одвајањем језика, као млада држава, нација и цивилизација, неумитно остали 'краћи' барем за једну дугу културну историју и традицију. Рецимо, узмимо само један груби пример: остали би без Шекспира!» (Радовановић 2004: 104, фуснота 5). Радовановић као да заборавља да постоје различите националне књижевности истога језика, па се и на универзитетаима у оквиру англистика посебно изучава енглеска, а посебно америчка књижевност. Шекспир, дакле, нити је икада припадао нити припада америчкој књижевности, па се и не може узимати као критеријум за који га је аутор узео. Јасно је, дакле, да се критеријуми идентитета језика не подударују увек са критеријумима идентитета књижевности и културе.

¹⁰ Тако нпр. високи функционер владајуће ДПС у Црној Гори Светозар Маровић каже: «У Црној Гори се на попису највише људи изјаснило да говори српски. Међу њима био сам и ја. данас бих ту анкету другачије испунио, јер мислим да је све то један језик. У Црној Гори се опет највећи број људи *изјаснио за независну државу*. У одредници званичног језика Црна Гора треба да стави своје име. Уважавајући обе чињенице сматрам да је најбоље да стоји црногорско-српски језик, или црногорски и српски» (Вечерње новости, 14. 4. 2007, 7: *Језик двојни, црква једна*).

се, на балкански начин, у разјашњење идентитета језика каже: „Док су Хрвати и Срби *живјели у заједничкој држави*, било је основа за тврдњу да се радило о *варијантама једног стандардног језика*, иако су варијанте у суштини имале улогу посебних стандардних језика. Након распада заједничке државе више није било потребно да се српски и хрватски сматрају варијантама једног стандарда, већ су *попримили статус посебних стандардних језика*, сваки у својој националној држави” (Менесланд 2005: 483). Из Менесландове тврдње проистиче да варијанте једнога језика не могу постојати изван граница једне државе. А управо је обрнуто. Варијанте по правилу и постоје баш тамо гдје један те исти језик функционише у више држава. Случај варијантског раслојавања једног језика унутар граница исте државе, какав је случај био са српскохрватским језиком и бившом СФРЈ, готово да је уникатан. Сама рјечничка дефиниција варијантски раслојених језика, који се зато и називају полицентричним језицима, то најбоље потврђује. Полицентрични језик се тако дефинише као „језик с неколико националних стандардних варијаната, које се додуше у појединим тачкама међусобно разликују, али не толико јако да би могле конституисати посебне језике, нпр. енглески (британски, амерички, аустралијски итд. стандардни енглески), њемачки (њемачки, аустријски, швајцарски стандардни њемачки), португалски (португалски, бразилски стандардни португалски)” (Глик 2000: 472). Уза све то, толико је на свијету независних држава које с другим независним државама дијеле исти језик да је просто невјероватно да овакав критеријум могу заступати чак и политичари, а камоли лингвисти, па макар се и о Црној Гори радило.

3. Из проведене анализе више је него јасно да ниједан од наведених политичких критеријума нити има нити може имати статус лингвистички релевантног критеријума у одређењу идентитета некога језика, па самим тим ни „црногорског”. Свако подржавање таквих критеријума, а још више њихово проглашење (социо)лингвистичким, представља одраз елементарног непознавања лингвистике и научних основа њене критеријалности.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић 2004: Стјепан Бабић, *Hrvanja hrvatskoga*, Zagreb: Školska knjiga.
- Брборић 2005: Бранислав Брборић, Стандардни језик је увек и свугде у матици друштвеног живота, у: *Српски језик данас: округли сто*, приредио Славко Зорић, Београд: Синдикат образовања, науке и културе, 31-41.
- Бугарски 2001: Ranko Bugarski, *Lica jezika (Sociolingvističke teme)*, Beograd: Biblioteka XX vek
- Бугарски 2006: Ranko Bugarski, Novo ime jezika izazvalo bi nove velike potrese, *Vijesti, dodatak Art*, Podgorica, 29. 7. 2006.
- Glik 2000: Helmut Glück (ur.), *Metzler Lexikon Sprache*, Stuttgart: Verlag J. B. Metzler Grešel 2003: Bernard Gröschel, Postjugoslavische Amtssprachenregelungen – Soziolinguistische Argumente gegen die Einheitlichkeit des Serbokroatischen, *Srpski jezik*, VIII/1-2 (Beograd) 135-196.
- Deklaracija 1967: Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, u: Slavko Vukomanović, *Jezik, društvo, nacija*, Beograd: Jugoslovenska revija, 1987, 164-165.
- Изјава ХАЗУ 2005: HAZU, *Izjava o položaju hrvatskog jezika*, 23. 2. 2005; <http://www.hina.hr/nws-bin/gnews.cgi?TOP=kultura&NID=kultura/H 2239330.4yk>
- Jakobsen 2006: Per Jakobsen, Forum: La situazione linguistica attuale nell'area a standard neoštokavi (ex-serbo-crvato), *Studi Slavistici III*, 2006, Firenze: Firenze University Press, 317-320.
- Јакобсон 1966: Roman Jakobson, *Lingvistika i poetika*, Beograd: Nolit
- Караџић 1987: Вук Стеф. Караџић, *Српска граматика*, у: Српски рјечник (1818), Београд: Просвета, Нолит, XXIX – LXXI
- Килибарда 2006: Novak Kilibarda, Klasici su temelj crnogorskog jezika, *Vijesti, dodatak Art*, Podgorica, 5. 8. 2006.
- Ковачевић 1996: Милош Ковачевић, *Суштаствено и мимогредно у лингвистици*, Подгорица: Унирекс.
- Ковачевић 1999: Милош Ковачевић, *У одбрану српскога језика – и даље*, Београд: Требник.
- Ковачевић 2003: Милош Ковачевић, *Српски језик и српски језици*, Београд: БИГЗ, СКЗ.
- Ковачевић 2006: Милош Ковачевић, *Списи о стилу и језику*, Бања Лука: Књижевна заједница.
- Кордић 2006: Snježana Kordić, Forum: La situazione linguistica attuale nell'area a standard neoštokavi (ex-serbo-crvato), *Studi Slavistici III*, Firenze: Firenze University Press, 323-331.
- Кордић 2006 а: Snježana Kordić, Filologija laži (uz knjigu Stjepana Babića *Hrvanja hrvatskoga*), *Književna Republika*, IV/9-10, Zagreb, 154-181.
- Menesland 2005: Svein Mønnesland, Od jezičkog standarda do trostandardne situacije, u zb. *Jezik u Bosni i Hercegovini*, ur. S. Mønnesland, Sarajevo i Oslo: Institut za jezik u Sarajevu, Institut za istočnoevropske i orijentalne studije u Oslu, 481-524.
- Радовановић 2001: Милорад Радовановић, *Стандардни језик, његове варијанте, субваријанте, и урбано-регионалне реализације*, у зб. *Jezik i demokratizacija*, Sarajevo: Institut za jezik, 169-178.

Латиновић 2007: Зора Латиновић, *Језик из шешира / Само се Шешелъ прави да не разуме*, НИН, 2936, 5. 5. 2007, стр. 49-52.

Перовић 2006: Сретен Перовић, Да се у уставу запише: црногорски језик, *Vijesti, dodatak Art*, Podgorica, 29. 7. 2006.

Радовановић 2004: Milorad Radovanović, *Planiranje jezika i drugi spisi*, Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Савић 2006: Svenka Savić, Za novo ime dovoljni i politički dokazi, *Vijesti, dodatak Art*, Podgorica, 22. 7. 2006.

Силић 2006: Josip Silić, Crnogorci oduvijek imali poseban „jezični izraz”, *Vijesti, dodatak: Art*, Podgorica, 15. 7. 2006.

Тодоровић 2007: Rajko Todorović Todor, Crna Gora ne bi smjela da se stidi svoga imena, *Vijesti, internet izdanje: Kultura*, Podgorica, 11. 4. 2007.

